

Sandsvær 1738:

Salige Jens Ruuds "quinde" - enke på 22 år med bein i nesa

Om nytten av å kunne lese gotisk skrift.

Av Ragnhild Klock Andreassen

Denne historien begynte med at jeg hadde lyst til å bli bedre kjent med forfedrene mine. Hvordan artet livet seg for dem dengang et par hundre år tilbake i tiden? Jeg ville gjerne få litt mer kjøtt og blod på dem.

Nå er det flere måter å gjøre det på. En av dem er, paradoksalt nok, å møte opp når de dør. Eller sagt på en annen måte, å finne frem til arveskiftet. Da kan man få et godt innblikk i hvordan de levet, hvis man er heldig. Og hvis man kan lese gotisk skrift.

Jeg fant frem et mer eller mindre tilfeldig navn på sirkelskjemaet mitt. Der stod det Jens Ruud, Efteløt i Sandsvær, d. 1737. Det var alt jeg visste om ham, bortsett fra at han var g. m. Berthe Maria Knudsdr. Brath, f. 1715 på Kongsberg.

Nå hadde jeg ikke tenkt at jeg skulle få vite noe om Berthe Maria, kvinner er som oftest nok så anonyme i gamle dokumenter. I kirkebøker fra den tiden f.eks. er morens navn ikke nevnt ved barnedåp. Farens navn står der, og faddernes. Kvinnelige faddere som er gift, er oftest nevnt som f. eks. Jens Ruuds Quinde, eller rett og slett Jens Ruuds Q. Denne gangen tok jeg feil! Jens Ruuds quinde skulle bli lys levende!

Men først til arveskiftet. Det viste seg at tre personer var avgått ved døden omtrent samtidig. Det var odelsbonden Lars Ruud 66 år og hans datter Marthe 25 år. De ble begravet samtidig den 3. desember 1737. Tre dager tidligere ble den nesteldste sønnen Jens (g.m. Berthe Maria) begravet. Kanskje har det vært en epidemi. Døden kom i hvert fall brått og uventet og de hadde ikke fått beskikket sitt bo.

Arveskiftet ble først holdt etter Lars (faren) på gården Ruud i Efteløt sogn i Sandsvær, og det var den 6. februar 1738. Der var de forsamlet, sorenskriver Jesper Glatved, lensmann Hans Hvamb og to vurderingsmenn. Arvingene var der, de umyndige med sine verger. Hele boet var registrert og taksert, innbo - buskap - redskap - årsgrøden og såkornet - tømmeret som lå i skogen, "den salig mands gangklæder", Marthes utstyrsliste, odelsgodset, rubb og rake. Og nå skulle det fordeles på arvingene.

Da - står det i protokollen - da innfant det seg den nesteldste sønn salig Jens' enke Berthe Maria for skifteretten. Hun kom ubedt, og ikke nok med det, uten verge, og hun legger på bordet et langt brev stilet til: Velædle hr. Skifteforvalter! (Brevet er undertegnet: Berthe Maria!)

Av brevet fremgår følgende: Berthe Maria og sønnen Jens 4 år bor på Ruudpladsen. Hun forteller at hennes mann, sal. Jens, hadde fått av faren et stykke uryddet jord av gården Ruud, til bruk og beboelse, og dette hadde han ryddet, satt i stand til åker og eng, og med nødvendige hus bebygget, alt på egen bekostning. Det fremgår også at denne plassen skulle være separert fra gården Ruud og tilhøre Jens og hans arvinger. Slik var den muntlige avtale mellom far og sønn. Men dessverre forelå intet skriftlig.

Berthe Maria fremlegger derfor en attest fra presten P.H. Wolff i Efteløt. Presten bekrefter at faren hadde sagt til ham at den oppdyrkede Ruudplassen skulle tilhøre Jens, og at Jens heretter for alltid skulle betale den landsskyld til prestegården som gården Ruud tidligere hadde betalt.

Videre i brevet skriver Berthe Maria at hun nå fornemmer at de odelsberettigede til gården vil ha henne vekk fra Ruudplassen, og derfor henvender hun seg til skifteretten for å be om rettferdighet for seg og sitt barn.

Og omtrent slik lyder det (sterkt forkortet): *Velædle hr. skifteforvalter! Når jeg i all min elendige tilstand, for å få trøst i all min sorg, ingen har nest Gud at flye hen til uten Dem, da må jeg desverre si som hin Thekoitiske Quinde sagde til David, Frels! Sandelig jeg er en enkequinde og min Mand er død. (forf. anm.: Samuels Bok 14. Kap.) Mitt gjerde er borte, og min støtte er nedrevet, og hvem skal jeg da vende meg til, uten nest Gud, til Dem allene. Thi dertil er De i Guds sted at De skal se til at retten ikke krenkes, og den trøst gjør jeg meg at slik som Gud vil forsvare enker og faderløse, vil De også som hans Tjener se til at jeg får min Rett. Vær da Velædle Hr. Skifteforvalter som en Fader mot mitt barn, og i Mands sted mot meg som en Faderløses Moder.(..) Og til slutt: Gud, som vil høre enkers bønn, han vil og velsigne Dem og deres avkom for den rettferdighet De lar vederfare min bønn, i hvis forønsking jeg med all submission forbliver (..) etc.*

Berthe Maria
sal. Jens Ruuds enke

Dette måtte vel kunne røre en sten.

Men så tok odelsgutten Halvor til orde. Han var mer nøktern, han hevdet at siden det ikke var inngått noen skriftlig avtale mellom hans bror og faren, kunne han ikke samtykke i å separere plassen fra gården. Han hadde ikke tenkt å jage enken bort, men han ville bare overlate henne de innhegnede bygninger, og for dette skulle hun betale 1 rdlr. pr. år.

Til dette sa Berthe Maria at det var nok aldeles for lite til at hun kunne livnære seg og sitt barn, og erklærte at hun ville inngi stevнемål og avvente rettens dom i saken.

Her var det duket for langvarig prosess altså. Men sorenskriver Glatved må ha vært en effektiv utøver av lov og rett. Allerede neste dag, den 7. februar 1738 ble det holdt skifte på Ruudpladsen hos Berthe Maria. Og sorenskriveren fikk sannelig i stand et forlik. Et forlik som Berthe Maria hadde all grunn til å være fornøyd med. Var det hennes inntrengende bønn som gjorde utslaget tro? Eller var det kanskje det at hun lovet Guds velsignelse over både sorenskriveren og hans avkom. Det er ikke godt å si!

Men det ble til at Berthe Maria skulle ha Ruudpladsen ikke bare som husmannsplass, men

odelsgutten Halvor ville overlate henne et quarter jord av selve gården Ruud, og dertil skulle hun nyte samme rettigheter som hennes mann hadde hatt, gressganger ved Lågen osv. For alt dette skulle hun betale 1 rdlr. og intet videre. Så gav de hinanden hender, som det heter, og var forlikt.

Jeg synes jeg er blitt veldig godt kjent med Berthe Maria, som altså var min tipp-tipp-tipp-tipp-oldemor, Hun er blitt et levende menneske for meg, og et menneske jeg beundrer. 22 år og enke var hun, mor til en 4-åring, kone på et fattig småbruk, men hun hadde mot og vett til å ta opp kampen for tilværelsen.

Jeg har holdt et øye med henne senere, og finner henne igjen på Kongsberg i 1744, da er hun gift på nytt. Da sønnen Jens gifter seg i 1757 har han tatt navnet Brath. Berthe Maria ble meget gammel. I 1795 er hun nevnt i sønnens dødsbo, da er hun 81 år gl., enke for annen gang, og har tilgode 3 rdlr. i dødsboet.

Det er sikkert mye mer jeg kan finne ut om Berthe Maria's liv, men en ting er nødvendig, nøkkelen så og si; å kunne lese skriften.

Kilder:

Arveskifte efter Lars Jensen Ruud, Efteløt i Sandsvær; 1738.

Arveskifte efter Jens Larsen, og forlik samme sted; 1738.